

Twintig merkwaardige percelen in het Gietelsche Broek

Door Marten Brascamp en Fenneke Brascamp-Stevens

Het is druk in de vroege ochtend van 21 oktober 1880, op de oude zandweg van het Goor naar de Kopermolen. Het is aangenaam weer en de vooruitzichten zijn goed, al zal er later op de dag wel wat miezerreggen vallen.

Daar komt bouwman Frederik van Schooten. Hij is helemaal uit Apeldoorn gekomen. Achter hem voerman Albert Barmentloo op zijn boerenkar en bakker Roelof van der Worp, beiden uit Voorst. Dan komt Geurt Hulleman uit Beekbergen. Ten slotte is daar Gradus Johannes van Daalen. Hij woont hier vlakbij. Voor hem is het bijna een thuiswedstrijd.

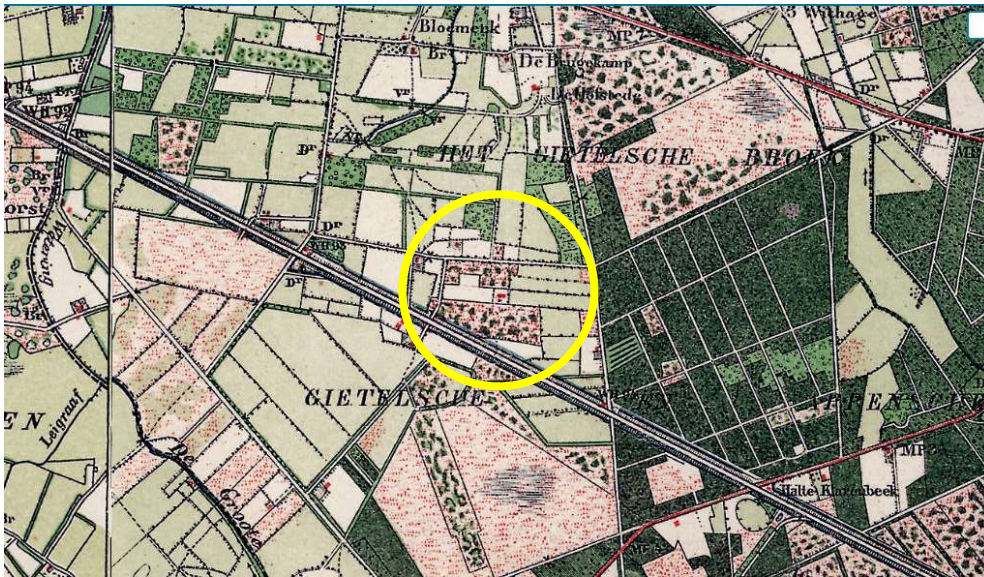
Ze draaien van de weg af, waar het nu Goorweg heet, tussen de huisnummers 8 en 10. Daar lopen ze over een smal pad zo'n driehonderd meter het land in, in westelijke richting.

Advertentie in de Apeldoornsche Courant, 16 oktober 1880

Er is vandaag een erfhuis, een openbare verkoping. Het stond in de krant: 'Notaris De Kruijf zal erfhuyswijze verkoopen ten sterfhuize van de weduwe Lambertus Mulder onder Voorst nabij 'den Vasterd' en 'de Kar': 2 koeijen, pink, 2 beste schapen enz. Voorts meubels en huisraad, melk- en deelgereedschappen en te veld staande vruchten, zoals boonen en kool.'

Lambertus Mulder, daghuurder, is een paar jaar geleden in 1873 overleden. Zijn weduwe Hendrika, huisvrouw, is met de kinderen blijven wonen. Ze is eerder dit jaar op 29 mei overleden. Al hun roerende goederen worden vandaag verkocht en staan in en rondom het kleine huisje uitgestald, daarachter in het veld.

Kadastrale kaart, ongeveer 1880. In het midden van de kaart, net boven de spoorlijn, is het erfhuis.

Bron: Topografische dienst

Arend Teunissen en Albert Jan Peters, seinwachters te Voorst, lopen ook het pad bij de Goorweg af. Links, in het zuiden, zien ze stroken heide- en weidegrond. Verder naar het zuiden loopt de Oosterspoorweg, die een paar jaar daarvoor is aangelegd tussen Amsterdam en Zutphen. Achter hun rug in het oosten, aan de andere kant van de Goorweg, is de Poll zojuist begonnen met de aanplant van bos. Door de aanplant zal de grond van het eerdere heideveld over een aantal jaren meer geschikt voor de landbouw worden. Het hout zal ondertussen het nodige opbrengen, zowel in de losse verkoop als voor gebruik in de mijnen. Huizen zijn er aan die kant niet. Rechts, in noordelijke richting, kijken ze uit op de Rouwelanden. Dat is een al vroeg ontgonnen gebied tussen de huidige Oude Broekstraat en de straatweg, de Zutphenseweg. In de verte ligt de boerderij de Hulhof, nu Goorweg 4. Daar woonde eerder Jan van Till. Schuin daarachter, aan de huidige Bruggekampsweg, staat het huis de Bruggekamp van Cornelis Kok. Een stukje verderop ligt de Bloemink.

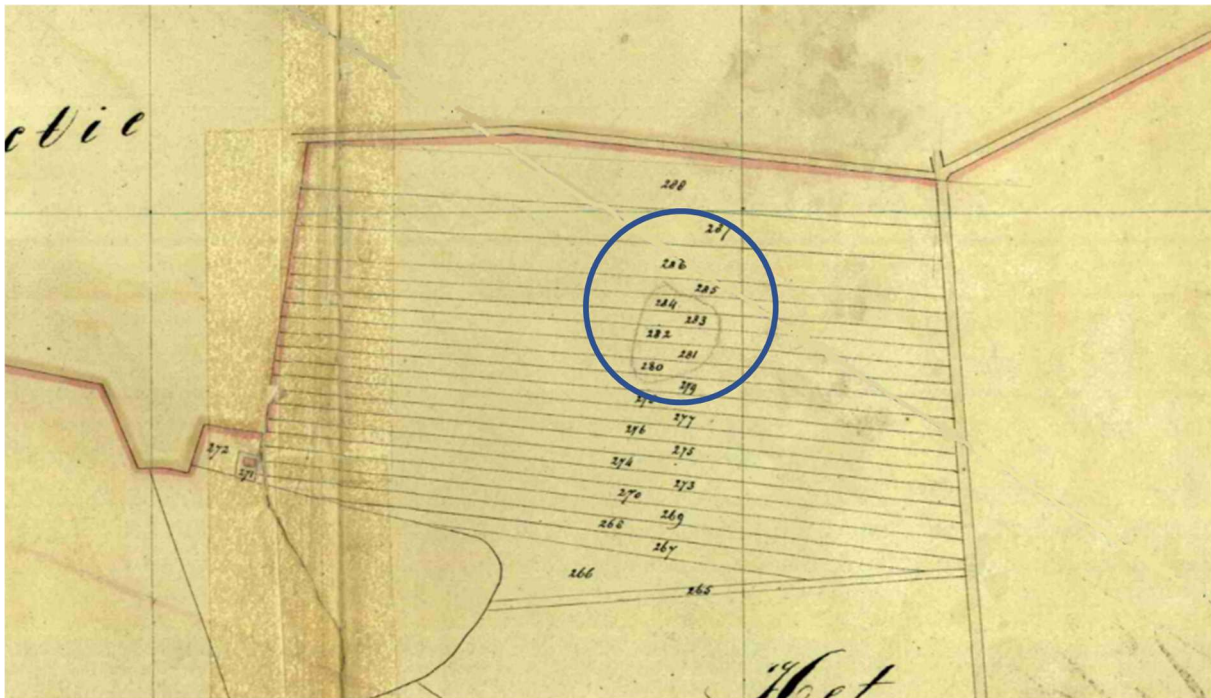
Van het erfhuis bestaat geen foto. De eerste foto van die plek - nu Oude Broekstraat 12 - stamt uit ongeveer 1935, met Antoon Hissink, zijn vrouw Diena Johanna Hartemink en hun oudste zoon Anton.

Foto: OKV

Aan het eind van het pad, bij het huis midden op het heideveld, staan de erfgenamen van Lambertus en Hendrika Mulder-Kok: hun kinderen Hendrik Jan, Jan Hendrik, Derk, Albertus en Hendrika. Het erfhuis wordt op hun verzoek gehouden. Wat verderop staat Aart Lubertus de Kruijff, notaris. Het is niet zijn eerste keer en hij heeft alles wat verkocht wordt een nummer gegeven. Onder zijn leiding zal het allemaal soepel verlopen. Het kan beginnen.

Geurt Hulleman en Frederik van Schooten kopen samen een pink. Roelof van der Worp koopt 100 kilo hooi. Arend Teunissen en Albert Jan Peters kopen beiden een zak aardappelen. Ze kijken over het land.

Om hen heen ligt een grote verzameling van percelen, allemaal in oost-westelijke richting. De spoorlijn in het zuiden, snijdt er dwars doorheen. Kijk je wat nauwkeuriger, dan tel je in totaal wel twintig percelen, allemaal ongeveer 14 meter breed en meer dan 500 meter lang. Sommige hei, andere weiland. Een wonderlijk gezicht. 'Wat heeft dat te betekenen?', vragen de mannen zich af. Daarvoor gaan we terug naar het jaar 1829.

Kaart uit ongeveer 1850 waarop de twintig lange, smalle percelen goed zichtbaar zijn. Elk perceel heeft een nummer. De spoorlijn van Apeldoorn naar Zutphen is er nog niet.

Bron: Kadaster

De scheiding en verdeling van de Mark van Gietel

In 1829 bestonden de afzonderlijke percelen nog niet en maakte het geheel onderdeel uit van de mark van Gietel. Een mark of marke was een bestuursgebied met daarbinnen nog onverdeelde woeste gronden die gezamenlijk werden beheerd door een groep van grotere boeren, een markegenootschap. In het zuidelijke deel van de huidige gemeente Voorst bestonden indertijd drie marken: die van Gietelo, Appen en van Voorst en Noord-Empe. De groep van boeren die een markegenootschap vormden waren de aandeelhouders, de zogenaamde geërfden of *gewhaarden*. De mark van Gietel had acht aandeelhouders. Willem Anne Baron Schimmelpenninck van de Oije tot de Poll was daarvan de grootste.

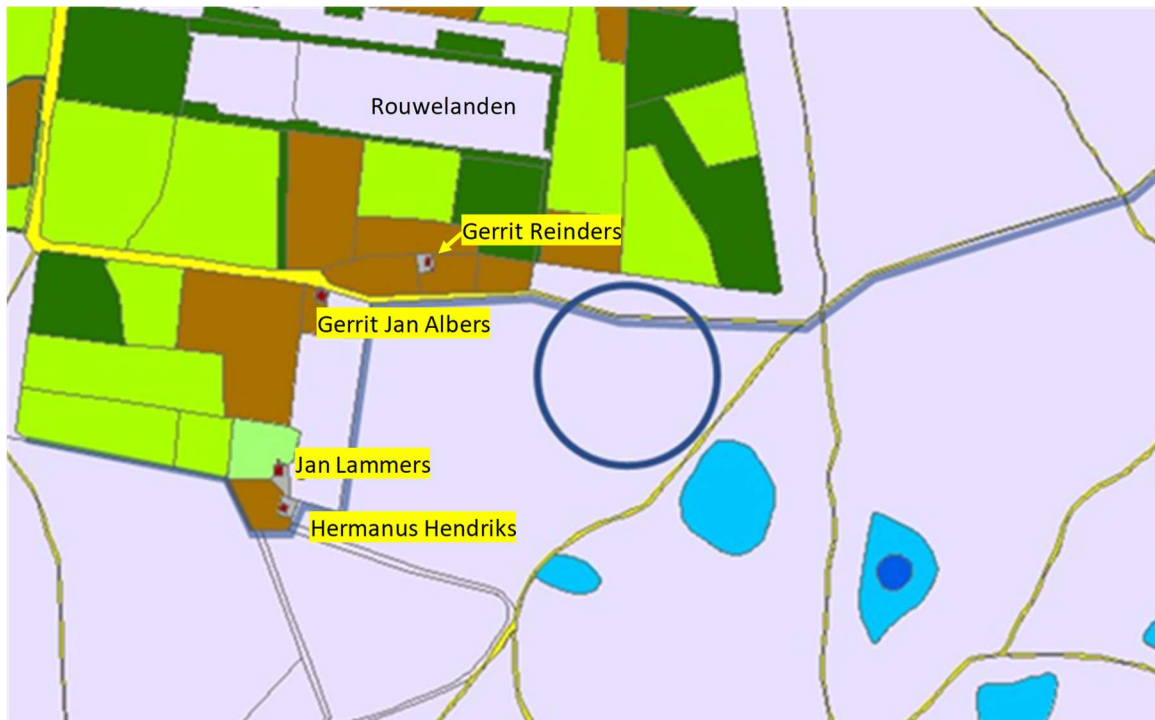
De mark van Gietel strekte zich uit van de IJssel in het oosten tot aan de grens met de gemeente Apeldoorn in het westen. In het noorden werd hij begrensd door de lijn die loopt vanaf De Kar, ongeveer over de Kneuterstraat en dan langs de Zutphenboer verder naar het oosten. De zuidgrens liep van west naar oost ongeveer over de Dalkweg in Klarenbeek en dan vanaf de kruising met de Hoofdweg door het huidige Appense bos in de richting van de Appense kolken. Hij vervolgde zijn weg over de es aan de andere kant van de Zutphenseweg en daarna oostwaarts richting de IJssel. De totale oppervlakte van de mark was ongeveer 1650 ha, de woeste grond die onverdeeld was, besloeg meer dan 700 hectare.

Markegenootschappen hadden eeuwenlang een rol gespeeld in de landbouw bij het beheer van de onverdeelde grond. Dat had een speciale reden. De landbouw was tot dan toe altijd gericht geweest op de akkerbouw, in dit geval op de hoger gelegen gronden bij Gietelo. Om die gronden voldoende te

kunnen bemesten waren woeste gronden onontbeerlijk. Ze werden gebruikt voor het weiden van het vee dat vooral voor de mest werd gehouden en voor het steken van heideplaggen. Plaggen en mest werden 's winters in de potstal verzameld en in het voorjaar over het bouwland uitgereden. Deze zogenaamde plaggenbemesting vereiste ongeveer 50 hectare hei voor 1 hectare akkerbouw. Dat was de reden waarom markegenootschappen zorgvuldig toezagen op het behoud van de hei, om zo het landbouwsysteem in stand te houden.

Maar geleidelijk kwam het markesysteem onder druk te staan. Het hield sociale ongelijkheid in stand en betekende dat weinigen de kans kregen om zelfstandig het beroep van boer uit te oefenen. In 1801 kwam de eerste wetgeving om de markes op te heffen. De verwachting was dat het particuliere initiatieven mogelijk zou maken waardoor de economie van het land zou worden bevorderd en de landbouwproductie zou toenemen, wat nodig was om de toenemende bevolking te voeden.

De gewhaarden van Gietel besloten op 12 mei 1829 om over te gaan tot scheiding van de gemeenschappelijke gronden. De aandeelhouders spraken af dat ze de gemeenschappelijke gronden naar rato van hun aandeel zouden verdelen. Maar eerst zouden ze grond toewijzen aan vijftien eigenaren van zogenaamde ongewaarde boerenerven en katersteden, en aan twintig eigenaren van daglonerswoningen die zich in de loop van de tijd in de marke hadden gevestigd: aan *“elke boer twee oude morgens* (een morgen is ongeveer een hectare), *elke kater een oude morgen en elk arbeidershuis een halve morgen, perceelsgewijze of aan een stuk zoo als dit genoeglijkst zal bevonden worden.”*

Een deel van het Gietelsche Broek, kort voor 1829. Onder en rechts zijn onverdeelde gronden van de mark van Gietel te zien (in grijs). Links van het midden, van beneden naar boven de daglonerswoningen van Hermanus Hendriks, Jan Lammers, Gerrit Jan Albers en Gerrit Reinders. Linksboven het gebied van de Rouwelanden, dat in de eeuwen daarvoor al voor het merendeel was verkaveld in bouw- en weilanden en hakhout (in bruin en verschillende tinten groen).

Bron: www.hisgis.nl

De feitelijke splitsing en verdeling van de gemeenschappelijke gronden vond plaats op 2 november 1829, bij notariële akte ten kantore van notaris Josua Marinus de Kruijff te Brummen. De ongewaarde boeren, katers en eigenaren van daglonerswoningen konden zich vanaf dat moment landeigenaar noemen.

De 20 eigenaren van de daglonerswoningen woonden verspreid door de marke. Ze kregen een stuk heidegrond voor gezamenlijk gebruik toegewezen van ruim 11 hectare. Het lag aan de Goorweg ongeveer vanaf de Oude Broekstraat tot aan de latere spoorlijn Apeldoorn-Zutphen.

De dagloners waren:

Naam	Hedendaags adres
Gerrit Jan Albers	Oude Broekstraat 4
Hermanus Hendriks	Bij Oude Broekstraat 8, ten westen van het huidige huis (verdwenen)
Elisabeth Hendriks	Onbekend
Berend Hofmeijer	Bonenkampsweg (verdwenen)
Jan ten Holt	Oude Ardeweg 21
Weduwe Huis in het Veld	Achter Deventerweg 21 (verdwenen)
Albert Karman	Zutphenseweg
Jan Kok	Bruggekampsweg 2
Jan Lammers	bij Oude Broekstraat 8, ten westen van het huidige huis (verdwenen)
Jannis Lindeman	Oude Ardeweg 25
Gradus Mulder	Oude Deventerweg 6
Gerrit Reinders	Oude Broekstraat 5
Frederik Stoer	Bussloselaan 4
Antonie Teunissen	Onbekend
Hendrik van Till	Zandstraat 3
Marten Timmer	Oude Deventerweg 8
Jan Uitterweerd	Onbekend
Arij de Weerd	Zandstraat 5
Gerrit Jan Zangers	Zutphenseweg 22
Jan Zeijlen	Zandstraat naast 3 (verdwenen)

Het gemeenschappelijke gebruik van de grond was van korte duur. Rond 1835 werd het blok gesplitst. De twintig dagloners kregen ieder hun deel, ongeveer 14 meter breed en 550 meter lang. Daardoor kregen alle eigenaren toegang tot de openbare weg. Het was natuurlijk geen erg praktische oplossing, maar misschien wel de enig bruikbare. In 1851 verscheen er het eerste huisje, op het perceel met nummer 285, driehonderd meter het land in. Dat was de woning waar het erfhuis werd gehouden.

Daarmee is het wonderlijke beeld van de twintig lange smalle percelen in het Gietelsche Broek verklaard. Als je goed kijkt, dan kun je de meeste nu nog zien.

Het is vier uur in de middag. Het erfhuis is klaar. Het is zacht gaan regenen.

Daar trekken ze in een bonte stoet naar huis. Bakker Roelof van der Worp voorop met een veem rogge. Dat zijn honderd garven. Daarachter Albert Barmantloo met een roodbonte koe, twee hemden, een bed en deurkozijn. Dan Geurt Hulleman met een pink en Hendrikus Kok uit Terwolde met een roodbont kalf. Gradus Johannes van Daalen is de laatste. Hij gaat naar huis met een stapel hout.

Het meeste dat achterblijft is voor Hendrik Jan Mulder: de nodige boerenspullen, glazen, een kooi met een vogel, een koperen ketel en twee kippen, te veel om op te noemen. Dan komt zijn zuster Hendrika met onder andere schorten, een hoekkastje en een stoof.

De dag is zit erop.

Naschrift

Op 19 oktober 1880, twee dagen voor het erfhuis, hadden de erven Mulder-Kok het huis met de bijbehorende grond al op een openbare veiling aan Hendrik Jan verkocht.

Hendrik Jan brak het huis af en bouwde 10 meter verderop een nieuwe in 1881. Na hem woonden er Jan Albert Brouwer (vanaf ongeveer 1890), Albertus Michiel Karel Harthoorn (1918), Antoon Hissink (1920) en Peter Hissink (1948). Sinds 1975 is het de woning resp. de vroegere woonplaats van de auteurs van dit artikel. Het huis met tuin staat op de percelen Voorst sectie G 283, 284 en 285. Die werden rond 1835 toegewezen aan respectievelijk Frederik Stoer van de Wijnbergenshof op Bussloo, Arij de Weerd van de Zandstraat en Jan Uitterweerd.

Meer weten?

Kijk op www.okvvoorst.nl voor het verslag van het erfhuis en de scheidingsakte van de mark van Gietel.

Bronnen

1. Markenboek van Gieteloo, 1603-1829, transcriptie B.W. van 't Erve, www.voorst.nl
2. Akte van de scheiding en verdeeling van de Mark van Gietel, 2 november 1829, Regionaal Archief Zutphen
3. Kadastrale kaart van Gelderland 1832, www.hisgis.nl
4. Kadastrale kaart ongeveer 1880, www.topotijdreis.nl
5. Notariële Archieven, Gelders Archief, Arnhem
6. Dirk Otten, Boerderijnamen in Voorst, IJsselacademie, Kampen, 2009